

Stadsarchief

■ Rijks H.B.S

In juli verwierf het Stadsarchief het archief van de voormalige Rijks H.B.S. Deze school is een van de oudste H.B.S.'en in Noord-Brabant; zij werd in 1867 gesticht en tot rond 1920 was het een van de weinige scholen met een les- en senpakket dat goed aansloot op de behoeften van het bedrijfsleven. Het deftige Stedelijk Gymnasium was immers vooral gericht op een universitaire studie rechten of medicijnen. In 1990 droeg het Rijk de Bossche H.B.S. over aan de gemeente. Per 1 augustus van dit jaar ging de school, inmiddels herdoopt in Orduynen College, op in een nieuwe scholengemeenschap die de naam heeft gekregen van Frederik Hendrik College.

■ Cursussen

Al enige jaren geeft het Stadsarchief een door Henk van de Wetering verzorgde cursus oud schrift voor beginners. Aangezien er behoefte bestond aan een vervolg komt daar voor het seizoen 1995/96 een cursus oud schrift voor gevorderden bij. In de 10 lessen die gehouden worden op woensdagavond in de maanden januari - mei 1996 komen documenten aan bod uit minder bekende archieven, zoals die van notarissen, ambachtsgilden, religieuze

broederschappen, het dorp Orthen, kloosters en godshuizen. De te behandelen teksten bestrijken de periode 1400-1750. Veel aandacht zal worden besteed aan de administratieve en historische context van de documenten. Deze bepalen immers veel meer dan nogal eens gedacht wordt de gebruikswaarde. Deze nieuwe cursus is dan ook zeer geschikt voor hen die al redelijk uit de voeten kunnen met het oude schrift, maar die behoefte hebben aan meer training in het archiefonderzoek. Nog steeds reizen veel meer mensen dan nodig via Keulen naar Parijs. De deelnemers krijgen, behalve de transcripties met annotatie, een beknopte syllabus mee naar huis. De cursus wordt gegeven door Ton Kappehof.

■ Beroepen rond 1920

In het archief van de H.B.S. trof ik een serie boekjes aan, uitgegeven tussen 1910 en 1920, met beschrijvingen van beroepen die voor de afgestudeerden openstonden. Waarschijnlijk had de school een abonnement op de serie, maar de boekjes zijn nooit gebruikt; ze zijn namelijk nog niet opengesneden. Het scala aan beroepen is zeer ruim: van gemeentesecretaris en ingenieur tot 'suiker-geëmployeerde' op Java en journalist. De schrijvers zaten allen zelf in het vak. Daardoor krijgen we een prachtige kijk op het, meestal geïdealiseerde,

zelfbeeld van een groot aantal beroepsbeoefenaren. In 'De Journalist' bijvoorbeeld, in 1913 geschreven door de hoofdredacteur van het 'Nieuws van den Dag' en een redacteur van de 'Nieuwe Rotterdamsche Courant', krijgt de lezer die denkt dat dit beroep een makkie is meteen de mantel uitgeveegd. 'Journalist is een vak, ziet u.'. Lieden met een gymnasiumdiploma die wel eens een stukje voor de schoolkrant hebben geschreven, zijn ongeschikt. Journalistiek is ook wat anders dan literatuur: 'De ingeroeste legende, dat de journalistiek zoo iets als een minderwaardig soort van literatuur zou zijn, moet maar uitslijten'. Het beste begin is de rapportage, liefst van een niet al te spannende vereniging zoals de vergadering van de tramconducteurs om half één 's nachts (de trams stonden dan pas in de remise en dan kon er vergaderd worden). Een ander misverstand was dat vrouwen geen journalist konden worden. Voor nachtwerk waren ze 'natuurlijk minder geschikt, maar feuilletons en een rubriek voor de kinderen, dat bleken ze heel goed te kunnen.'¹ Uit 1913 stamt ook een gecombineerd boekje over de beroepen van bibliothecaresse en archivaris.² Het deel over de archivaris is van A.J. Servaas van Rooyen. Voor dit vak bestond toen geen beroepsopleiding. Wat er dan wel voor nodig was: 'grootte

liefde voor de geschiedenis van het land, ook wat de topographie betreft, en, indien men zich aan een gemeentearchief verbinden wil, ook de noodige lust en vasten wil om plaatselijke kennis tot in hare kleinste bijzonderheden in zich op te nemen.' Verder wordt er veel geklaagd: veel gemeenten hebben geen archivaris in dienst en de salariëring? Schrijver spreekt hier van: 'de ridders der droevige figuur'. Meer dan 80 jaar later zijn er, met name in het noorden en oosten des lands, nog steeds veel gemeenten zonder eigen archivaris. In praktijk betekent dit dat het gemeentearchief dan ontoegankelijk is. Andere zaken zoals de salariëring en de opleiding zijn anno 1995 beter of zelfs goed geregeld.

■ De Bossche Gemeenteraad ruikt aan het socialisme

Volgens Frans van Gaal, die in 1989 een gedegen werk schreef over de geschiedenis van het vroege socialisme in 's-Hertogenbosch, stamt de eerste Bossche socialistische organisatie van 1886. In de notulen van de besloten vergaderingen van de Bossche Gemeenteraad van 1867 trof ik echter een passage aan, waaruit blijkt dat een van de leden van de raad toen ideeën had, die wat hem betreft socialistisch genoemd mochten worden. Het gaat om mr Pinkhof Moses Schlesinger die in Den Bosch geboren

was op 6 oktober 1835 als zoon van Asser Schlesinger en Sara de Hartog. Deze Joodse advocaat en procureur, die woonde in de Hintamerstraat, werd in 1867 gekozen als lid van de Gemeenteraad. De raad kende toen nog geen politieke partijen. De kleur was echter conservatief-liberaal. De heren raadsleden kwamen uit de gegoede burgerij. Er zaten veel juristen onder en sommige raadsleden waren zo vermogend dat zij niet voor de kost hoefden te werken.

Onder druk van de liberale kamerleden had de liberale regering in 1865 de plaatselijke accijnzen op brood, vlees, bier e.d. afgeschaft. Deze belastingen waren naar verhouding zeer drukkend voor de arbeiders en andere lage inkomensgroepen. Het door deze maatregel ontstane gat moest echter worden opgevuld. Lenen bood maar tijdelijk soelaas. Hoewel de Bossche heren daar absoluut geen trek in hadden, kwam het in 1867 toch tot de invoering van een belasting die het karakter had van een gemengde inkomens-vermogensbelasting. Iedereen moest aangifte doen van zijn inkomen en aan de hand daarvan stelden de ambtenaren van de secretarie een kohier (lijst met aanslagen) op. De Raad bekeek de kohieren in een besloten zitting. Er was echter niet voorzien in een inspectie! Na vaststelling

kon men tegen de aanslag in beroep gaan.

Inkomens beneden de f. 300,- werden vrijgesteld. De minimumaanslag bedroeg f. 1,50. Na een jaar bleek dat de inning van de laagste aanslagen veel rompslomp opleverde. De opbrengst woog eigenlijk niet tegen de kosten van deurwaarders e.d. op. Burgemeester en wethouders stelden daarom de Raad voor om de inkomensgrens op te trekken. In totaal zouden 170 gezinshoofden hiervan profiteren (de gemeente 's-Hertogenbosch telde toen bijna 25.000 inwoners).

Hierover ontstond een discussie: enkele raadsleden vonden dat iedereen profiteerde van de afschaffing van de gehate accijnzen en dat dus ook iedereen moest bijdragen in de vervangende belasting. Anderen vonden dat de accijnzen juist waren afgeschaft om de 'mindere man' te ontzien en dat het dus geen pas gaf om deze mensen weer af te nemen wat hen gegeven was. Het raadslid mr Schlesinger vond het redelijk dat de laagste inkomens vrijgesteld waren. De liberalen hadden de accijnzen volgens hem afgeschaft om zich bij de lagere klassen populair te maken. Hij sprak geringschattend over 'de zoogenaamde maar niet werkelyk liberalen'.³ Raadslid Van Meerwijk die op alles wat te zeggen had en meestal opkwam voor de belangen van het toen nog agrarische dorp Orthen, was

tegen het voorstel van B&W 'omdat het een socialistisch beginsel bevat dat hij weren wil.' Schlesinger antwoordde daarop dat de rijken meer belasting hoorden te betalen omdat zij veel meer profiteerden van openbare voorzieningen. Het waren hun rijtuigen die de straten stuk reden en de politie was veel tijd kwijt om over hun eigendommen te waken. Wat Schlesinger hier poneert is het profijtbegin-sel. Hij vervolgde: 'In dien zin ben ik socialist, als men in het voorstel een socialistisch beginsel wil vinden.'

Van socialisme was in 1867 in Nederland nog geen sprake. Het woord, voor het eerst gebruikt in 1827, had nog niet die betekenis die het later kreeg. Termen als socialisme en communisme werden door elkaar gebruikt. In 1864 richtte de nog betrekkelijk onbekende Karl Marx de Internationale Arbeiders Associatie op. Drie jaar later verscheen het eerste deel van het hoofdwerk van Karl Marx, *Das Kapital*. Marx was familie van de in Zaltbommel wonende familie Philips die zich bezig hield met handel en sigaren maken. In Nederland werden deze ontwikkelingen nog maar nauwelijks opgemerkt. Pas in 1878 kreeg Nederland zijn eerste socialistische organisatie. Wel kwamen er na 1865 liberale politici die meer aandacht wilden besteden aan de arbeiders. Zij sprake over de 'sociale quaestie' en streefden naar

maatregelen die de arbeiders meer zouden beschermen. Mogelijk heeft Schlesinger tot deze stroming behoord. Hij schampert op de zogenaamde liberalen die niet echt iets over hebben voor de arbeiders. De vele debatten over de fiscale politiek die de Raad tussen 1850 en 1870 voerde zouden wel eens interessant materiaal kunnen bevatten. Ook toen al wist men dat fiscale maatregelen gevolgen hebben voor het koopkrachtplaatje.

Mr Schlesinger maakte in 1870 nog deel uit van een commissie die in opdracht van de raad tijdelijk het bestuur over de Godshuizen waarnam. Daarmee was hij de enige Jood die ooit in het bestuur van de Godshuizen heeft gezeten. Na zijn ontslag als raadslid in 1875 overleed Schlesinger, nog maar 46 jaar oud, op 7 april 1882. Publikaties van hem zijn niet bekend. Wellicht bevat het op het Stadsarchief bewaarde archief van de Bossche Joodse Gemeente nog informatie over een man die zeer vroeg op de hoogte was van het socialisme, kritiek had op sommige liberalen en die in het openbaar opkwam voor de belangen van de arbeiders. Het zou nog tot 1919 duren voordat er socialisten in de raad gekozen werden.

Ton Kappelhof ■

Noten

1. C. Easton en M.J. Brusse, *De journalist*. Mork's Beroepsbibliotheek onder redactie van A.S. van Oven. Deel 14 (Dordrecht, 1913).
2. N. Snouck Hurgronje en A.J. Servaas van Rooyen, *De bibliothecaresse eener openbare leeszaal en De archivaris*. Mork's Beroepsbibliotheek onder redactie van A.S. van Oven. Deel 11 (Dordrecht, 1913)
3. Notulen besloten vergaderingen van de Gemeenteraad, 12 augustus 1867, nr. 4.